

סימן יב

"אם מותר לנכד לנשק סבתא או דודה".

בעה"ת"ש, זי"ו לחדש זיו התשנ"ב.

לכבוד היקר ונעלה גן נימוסים מלא הדסים.

כה"ר יצחק גבריאל מימראן ישצ"ו.

מע"ה"ק ירושלים תובב"א.

שלום שלום בכפלים וברכות משמים וכמ"ס.

קיבלתי מכתבו היקר, שבו ערך כמה שאלות בד"ת, בסגנון מלוטש וכתב יפה עד מאד בטוטו"ד, ומרוב טרדותי איחרתי עד כה, ועמך הסליחה.

ואפתח במה שסיים בדבר ה' זו הלכה, ששאל כשמבקרים סבתא או דודה אחות אבא, ואבא אומר לנשק אותן מפני הכבוד כנהוג בכמה מקומות, אם ישמע בקול אביו בזה או ימנע. ואם יש להתיר לנשק על היד. ואשתדל להשיבך כפי מיעוט שיכלי, וה' הטוב ינחנו בדרך הישרה.

א) במסכת שבת (דף י"ג ע"א) איבעיא להו נדה מהו שתישן עם בעלה היא בבגדה והוא בכגדו, ואחר משא ומתן בדבר אמרו, ת"ש אל ההרים לא אכל, ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל, ואת אשת רעהו לא טמא, ואל אשה נדה לא יקרב. (יחזקאל י"ח, ו'), מקיש אשה נדה לאשת רעהו, מה אשת רעהו הוא בכגדו והיא בבגדה אסור, אף אשה נדה הוא בכגדו והיא בבגדה אסור, שמע מינה. ופליגא אדרבי פדת וכו'. וכן נפסק להלכה בש"ע יו"ד (סימן קצ"ה ס"ו) כידוע.

עוד אמרו שם, עולא כי הוה אתא מבי רב הוה מנשק לאחוזתיה אבי חדייהו ואמרי לה אבי ידיהו, ופליגא דידיה אדידיה, דאמר עולא אפי' שום קירבא אסור, משום לך לך אמרי לניזרא סחור סחור לכרמא אל תקרב, ע"כ. והתוס' שם ד"ה ופליגא, כתבו שעולא היה יודע בעצמו שלא יבא לידי הרהור, שצדיק גמור היה, והביא ראיה ממ"ש במסכת כתובות (דף י"ז ע"א) יע"ש, נמצא לפי"ז דכל קירבה אסורה ואפילו קירבה שאינה של גילוי עריות ודלא כרבי פדת, ורק בצדיק גמור כעולא הוא דהתירו, וכתב הב"ח (בסימן כ"א) דכן כתב הרשב"א דק"ל כי הא דאמר עולא כל שום קירבא אסור.

ורבינו הטור ז"ל (סס"י כ"א) הביא את לשון הרמב"ם ז"ל (פכ"א מהא"ב ה"ו) וז"ל המחבק או המנשק

שעליהם העידה העדה הנו' וכן הודיה בהם הנחשד, מבלי הפיל דבר מכל מה שאמרה אותה עדה על יציאותיהם ופגישותיהם בזמנים ובמקומות שציינה העדה לא הפילו ולא שינו דבר. ואע"פ ששינו מעט בתכלית הפגישות ומטרותיהם והיו משפצים את הדברים כדי לחמוק מן הדין וכדרך אינשי דעלמא שכל הגתפס על קלקלתו מנסה לשנות ולהכחיש ככל אשר תמצא ידו, ומתרחץ תירוצים כלים מכלים שונים בכמה אופנים ופנים, ושערי תשובה לא ננעלו (וכבר המליצו ע"ז מ"ש אם ראית גנב ותירץ עמו). מ"מ כל רואה ישר יחזו עיניו כי לא דרך כשרות היא זו, ובפירוש הודתה על כמה פגישות ויציאות משותפות במקומות שונים גם הודו על נשיקות וחיבוקים רק לכל דבר מנסים לתת פירוש ותירוך, ואפילו ברורנו המתירני והקלוקל יש בזה משום הפרזה יתירה, ובפרט כשהדברים חוזרים ונשנים כמה פעמים, וזאת על רקע הסכסוך העמוק שבינה לבין בעלה מזה זמן רב. ואקדים בזה את דברי הערוך השלחן (בסימן י"א סוף אות ה') שכתב בזה"ל דגם המתירין בקול"פ בלבד, מ"מ כשיש גם עד כיעור אפילו פסולי עדות צריכים לחוש לזה. והחלקת יואב (סימן כ"ד) כתב דלענין חדר"ג שהוא איסור בעלמא יש לדון אם נשים או ע"א נאמנים להתירו. דלכאורה צריך עדות גמורה כדי לפטור משעבודו וכמ"ש הנמוק"י הובא בב"י (סימן א') וכו' ושוב כתב דכיון שהבעל רוצה לגרשה בע"כ ומדינא דש"ס מותר לו לגרשה בע"כ, אלא שהחדר"ג מעכבו א"כ זה ענין של או"ה דנשים ועד אחד נאמנים בזה (וע"ש בתשובה ההיא מ"ש עוד בזה).

ג) עוד יש לצרף לכל האמור את הפירוד הממושך מחדש אפריל 1990 ועד היום, והמצב החמור השורר ביניהם עוד בטרם נולדו חששות וחדשות אלו וכפי המשתקף מהתיקים וכן מהתסקיר של העו"ס שכתבה, שבין בני הזוג התפתחה מערכת יחסים הרסנית מאד לכל בני המשפחה בייחוד לילדים, וכמ"ש לעיל, וזה ניתן ביולי 90 עוד לפני כל ההתפתחות שלה עם הנחשד.

ולמעשה אין אנו רואים בתיק זה שום פתח לתקוה לפתור את הבעיות שיש ביניהם והענין הולך ומחמיר ואחריתו מי ישרנו וידועים דברי הגר"ח פלאגי ז"ל שאם חיים בנפרד זמן רב ובי"ד לא רואה שיש מקום שישובו לחיות בשלום שיש לכוף אפי' על הבעל לגרש וק"ו שכאן מדובר בחיוב האשה ואין להאריך בזה עוד.

וע"כ בצירוף כל הדברים האמורים המצב החמור השורר ביחסים שביניהם, והפירוד המוחלט זה זמן רב, וכן הקשרים שלה עם ההוא גברא כמפורט לעיל, נלע"ד ריש לחייב את האשה לקבל ג"פ מבעלה כדרישתו של הבעל.

ויש לקבוע מועד לבירור שמות וסידור גט כדמו"י.

ע"ה שמ"ע ס"ט.

אלא די בהתראה סתמית שלא תעשה כן, ודלא כמשמעות הרא"ש שם, והרב מ"מ ז"ל (פ"ב מהלכות סוטה) הקשה לפ"ז למה כשקינא לה, ואינו רוצה להשקותה נוטלת כתובתה, ותפסיד כתובתה משום עוברת ע"ד, והרי עברה על התראתו שאמר לה שלא תסתתר עם פלוני ונסתרה, וע"ש מה שתירץ בזה, והרב בית מאיר ז"ל כתב דלשיטת הב"ש שם (סק"א) שכתב דכשעשתה דבר פריצות חיישינן שמא תזנה תחתיו הררא קושיא לדוכתה (ע"ש), ותירץ הוא ז"ל ע"פ התוספות ביבמות (ל"ח ע"ב, ד"ה בש"א) שכתבו דארוסה נחשבת לעוברת ע"ד, כיון שאינו יכול לבודקה, ודקדק מזה דבנשואה שיכול לבודקה לא נחשבת לעוברת ע"ד בעצם היחוד, משום דהוה כמו שנתייחדה במקום שיש רואים, ובזה אחי שפיר דאם שתתה ונמצאה טהורה לא הפסידה כתובתה דלא נחשב לייחוד אלא כמתייחדת במקום שיש רואים, הואיל ויכול הדבר להתברר, עוד כתב שם הבית מאיר דבזה מיושב ג"כ מה שטענה חנה איזיל ואסתתר (שכן אמרו במסכת ברכות (ל"א ע"ב) על הפסוק שכתפילת חנה, אם ראה תראה בעני אמתיך וגו', אמר ר"א אמרה חנה לפני הקב"ה, רבש"ע אם ראה מוטב, ואם לאו תראה, אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי (ע"ש במהרש"א בח"א על זה), כיון דמסתתרנא משקי לי מי סוטה ואי אתה עושה תורתך פלסתר שנאמר ונקתה וזרעה זרע, והרב פני יהושע שם הקשה וז"ל ויש לתמוה חנה דנביאה היתה היאך אמרה אלך ואסתתר לעבור על איסור יחוד שאסור מן התורה, וע"ש שהאריך בזה כיש ה' הטובה עליו.

והרב בית מאיר ז"ל תירץ לפי דרכו הנ"ל, דכיון דבזמן הבית היתה יכולה לשתות, אינה עוברת על איסור יחוד וע"ש. נמצא דאע"ג שנתייחדה יחוד גמור, ס"ל להרב בית מאיר ז"ל דאם יתברר בסוף, שלא היתה עבירה לא נקראת עוברת על היחוד, דאל"כ הדרא קושית הפני יהושע למקומה, וכאמור הב"מ הוכיח כן מהתוס'. וכן י"ל גם בנידוננו דאם בא לשאול אומרים לו שאסור לעשות כן אפי' שהם קרובים לו כ"כ שאין לו מזה שום הרהור, והאיסור הוא דחיישינן שיבוא לידי הרהור ח"ו, וע"כ הוא מעשה טפשים ג"כ, אבל העושה כן ולא שאל לא נוכל לומר לו שעשה מעשה איסור, אם הוא טוען שלא בא לכלל הרהור כלל, רק אומרים לו שהוא מעשה מגונה, ואע"פ שאסור לעשות כן לכתחילה, והוא עבר ע"ז, מ"מ כיון שאסרו מחשש שיבוא לכלל הרהור ח"ו והוא אין לו בזה שום הנאה כלל, ע"כ לא מיקרי עברינא, וכמ"ש הב"מ הנז', דאם יתברר שלא עברה עבירה הו"ל כמו שהתייחדה במקום שיש רואים, כלומר דלא חשיב שעברה על יחוד, הו"ה הוא הטעם גם בזה, ונמצא לפי זה שכך הוא פירוש לשונו של הרמב"ם ז"ל המחבק או המנשק אחת וכו', אע"פ שאין לו שום הנאה כלל ה"ו מגונה ביותר. ר"ל דאין בזה איסור כיון שאין לו שום הנאה, והוא עשה כן רק משום קירבתמשפחה,

אחת מהעריות שאין לכו נוקפו עליהן, כגון אחותו הגדולה, ואחות אמו, וכיוצא בהן, אע"פ שאין לו שום הנאה כלל, הרי זה מגונה ביותר, ודבר זה אסור הוא ומעשה טפשים הוא, שאין קרבים לערוה כלל, בין גדולה בין קטנה, חרץ מהאב לבתו וכו'. עכ"ל. והמ"מ שם כתב שההיא דעולא היא מקור דברי הרמב"ם ז"ל יע"ש, ומשמע מזה דגם הרמב"ם ז"ל ס"ל לאסור בכל קירבה, וכ"כ מלשון הב"ח שם, שאחר שכתב דברי הרשב"א דק"ל שכל קורבא אסורה, כתב וכ"כ הרמב"ם.

ואולם יש הרבה מה לדקדק בלשון הרמב"ם ז"ל, שמתחילה כתב הרי זה מגונה ביותר, ומשמע דאין בו איסור ממש, ושוב כתב, ודבר זה אסור, וחזר וכתב עוד, שהוא מעשה טפשים, והר"ו אומר דרשני. וראיתי באוצר הפוסקים (סימן כ"א ס"ז אות נ"א) שהביאו מדברי הרב בתי כהונה ח"ב (חלק בית דין סימן י"ב ד"ז טור ג') שהביא מהב"ח בקו"א, דפירש מ"ש הרמב"ם ודבר זה אסור הוא, היינו כשלבנו נוקפו, וכתב עליו דמלכוד שהלשון דחוק, גם לא ידעתי איך תתיישב סיפא דמילתא, דקאמר חרץ מאב לבתו וכו', דמשמע דבגוונא דקאטר בשאר עריות, ולפי דרכו של הב"ח היינו כשלבנו נוקפו. קא שרי לאב בבתו, וזה לא יתכן, אלא דמ"ש ודבר איסור הוא אין הכוונה לאיסור קבוע וחמור (אפילו) מדרבנן כשאר איסורין, אלא דרך אזהרה בעלמא, דאמרינן לניירא סחור סחור וכו', וחומר לשון הוא להחמיר בענין לפי פחיתותו וכו'. עו"כ שם שלפי הגירסא שברמב"ם ובש"ע שכתוב, "ודבר איסור הוא ומעשה טפשים" בהכרח צ"ל דקאי על שאין לכו נוקפו, והב"ח שפירש כן צ"ל דקאי אגירסת הטור ברמב"ם שהשמיט המלים "ומעשה טפשים". וע"ש. ועדיין הלשון דחוק.

ב) ואילו דבריהם ז"ל היה נראה לפרש דהכי קאמר, דאם באמת אין לכו נוקפו כלל ולא בא לידי הרהור כלל ועיקר אינו אסור, אלא שהוא מגונה על כל פנים, שאינו מדרך הנימוס התורני, ומיהו כל זה הוא אחר שכבר עשה הדבר ולא בא לידי הרהור, אבל לכתחילה אסור לעשות כן שמא יבוא לידי הרהור ח"ו, והוא אומרו, ודבר איסור הוא ומעשה טפשים, דגם איסור יש בזה להכניס עצמו בדבר זה שמא יכשל ח"ו, וגם מעשה טפשים הוא זה, שאינו רוצה לחטוא ח"ו, וא"כ למה מכניס עצמו בזה. ואל תתמה כמה שכתבתי שלכתחילה אסור לעשות דבר זה שמא יכשל ואם כבר עשה ולא בא לידי הרהור אין בו איסור, דלכאורה זהו בעצמו אסור שעבר ע"ד חכמים שאסרו לעשות כן שמא יכשל באיסור הרהור, שמצאתי דוגמא לזה בדברי הבית מאיר באהע"ז (סימן קט"ו ס"ד בהגה) שהב"ש שם כתב בשם הש"ג והגם דק"ל במסכת סוטה (כ"ה ע"א) דעוברת על דת מפסדת כתובתה עד שיתרה בה בפני עדים, וכמו שפסק מרן ז"ל בש"ע שם, מ"מ אין צריך להתרות בה שתפסיד כתובתה

כלל בין גדולה ובין קטנה. חוץ מהאב לביתו והאם לבנה, ולפי"ז נראה דגם למסור להם יד יש להימנע.

אלא שעדיין יש מקום לדון באותם עדות שכבר נתפשט אצלם דבר זה לחבק ולנשק דודים ורודות וזקנים, ומעולם לא שמענו שיעלה ברעת איזה הרהור ח"ו כי כבר הורגלו בכך כל כך עד שנעשה הדבר כמו שמנשקים את ההורים בלא שום שינוי כלל, וזה נפוץ ומקובל עד כדי כך שאם אחד נמנע מזה זה פוגע ומעליב, ובודאי שזה הסיבה שאביך מבקשך לנשק לדודים ולרודות כפי שכתבת, ויש לנו לדון על כה"ג אם נוכל לדמותו להא דעולא גופיה, או שאני עולא דהווה פקיע שמיה, וא"א ללמוד ממנו לאחרים.

וראייתי בבה"ט שם (ס"ק י"ב) שכתב בזה"ל, וצדיק גמור שיודע בעצמו שלא יבוא לידי הרהור מותר, ח"מ עכ"ל, ובאמת בח"מ שם, לא כתב אלא שעולא צדיק גמור היה ויודע בעצמו שלא יבוא לידי הרהור, ולא אמר שאפשר להתיר למי שיודע בעצמו שלא יבוא לידי הרהור.

והנה בגמרא קידושין (דף פ"א ע"ב). במו"מ שבין רב אחא בר אבא ורב חסדא חתנו, א"ל רב חסדא מר נמי עבר ליה אדשמואל, דאמר שמואל אין משתמשין באשה, אמר ליה אנא כאידך דשמואל סבירא לי, דאמר שמואל הכל לשם שמים. ופירש"י ז"ל, ואין דעתי אחריה לחיבת אישות, אלא לחיבת קורבה, ולעשות קורת רוח לאמה (שהיא ביתו של רב אחא ב"א) כשאני מחבב את ביתה, עכ"ל. והתוס' (פ"ב ע"א) שם כתבו, הכל לש"ש, וע"ז אנו סומכים השתא שאנו משתמשים בנשים עכ"ל. ורבינו הרמ"א ז"ל כתב (בסימן כ"א ס"ה בהג"ה) וי"א דכל שאינו עושה דרך חיבה רק כוונתו לשם שמים מותר, לכן נהגו להקל בדברים אלו (תוס' סוף קידושין) ובאזה"פ שם (אות מ"ו) כתב בשם ארץ צבי (סקי"ג) ופני משה (סק"ד) ומהר"ט בחידושי, דהתוס' פליגי ארש"י ומתירים אפילו כשאין טעם שעושה כן לחבבה על אביה ואמה ג"כ מותר כשמכוין לשם שמים, וע"ש במה שהעירו על הב"ש (סקי"א). ובבה"ט שם (סק"ט) כתב בשם מהרש"ל ז"ל, ומוזה נהגו לרקד עם הכלה כדי לחבבה על בעלה, או משום כבוד אביה, ות"ח ראוי להחמיר. עכ"ל. ודברים אלו הובאו בב"ח (סס"י כ"א) והוסיף וכתב ע"ז בזה"ל: ובמלכותנו נהגו ת"ח להקל בכלה גם הגדולים שבדור, והיכא דנהוג נהוג, והיכא דלא נהוג איסורא איכא עכ"ל. וכ"כ הח"מ (סק"ו) וב"ש (סקי"א) משם הב"ח. נמצאנו למדים מכל האמור דדבר שנהגו בו ונתפשט מנהגו באותו המקום אין לחוש לו כשמכוין דעתו לשם שמים בלבד. ואע"פ שהאפי זוטא (סקי"ט) תמה על הב"ח, דאיך כל מאן דלביש גונדא דרבנן יקל על עצמו, ויאמר שהוא גבור הכובש את יצרו, וא"כ נתת תורת כל אר"א בידו, וע"ש שהאריך בזה עוד וסיים בזה"ל: דאדרכה קי"ל דיותר שהאדם גדול מחברו, יצרו גדול ממנו, וע"כ אפילו במקום שנהגים כן יש לבטל זה. עכ"ל, ואולם ידוע דגם בימינו

ומיירי שעשה כן בלא שבא לשאול ע"ז קורם המעשה, וכמו שמורה לשונו "המחבק וכו'", ואח"כ כתב, ודבר איסור הוא ומעשה טפשים שאין קרבין לערוה כלל, ור"ל דלכתחילה אמרינן ליה שאסור לעשות כן דחיישינן שמא יבוא לידי מחשבת איסור ח"ו, ואפילו למה שהוא טוען שאין לו בזה הנאה כלל מ"מ הוא מעשה טפשים, והיינו כמ"ש בתחילה דגם אם לא נהנה מזה כלל הוא מגונה ביותר.

ועוד אמינא דגם להפני יהושע שהוא סובר דגם אם תשתה מי המרים ותווכח צדקתה שלא מעלה מעל כלל, מ"מ עברה על איסור יחוד שמשום כך הקשה, איך חנה שהיא נביאה אמרה שתסתתר והרי זה אסור, והוכרח להוציא הדבר מפשוטו, ופירש שלא התכוונה חלילה להסתתר באמת, אלא שאמרה כן דרך מליצה והטחת דברים, אם ראה לשמוע תפילתי דרך מתנת חנים מוטב, ואם לאו תבוא בטענה זו, לתכוע בדין שהרי אם היתה פרוצה והיתה מסתתרת היתה נפקדת ע"י השקאת מים, וא"כ עכשיו שהיא צנועה למה תהיה נפסדת, עכ"ל ע"ש. נמצא דהוא ז"ל סובר דגם כשברור לה שלא תחטא, ואפי' כשאפשר לברר הדבר ע"י מי סוטה, מ"מ יש בזה איסור יחוד, ולכאורה לפי שיטתו, צ"ל גם בני"ד דאם עבר וחייב קרובות אלו שאין ליבו של אדם נוקפו עליהם, מ"מ עבר על איסור שאסרו חכמים לעשות כן ואפי' כשיתברר שלא נהנה כלל. אך נלע"ד שכנודן זה גם הפני יהושע יודה, דשם אסרו את היחוד ולא מצאנו שהתירו לא לצדיקים ולא לחסידים, אלא השוו מידותיהם ואסרו את זה במידה שווה לכ"ע, אבל בקרובות אלו ממקורם מוכרע להקל במאן דקים ליה בנפשיה, שכבר כתבנו שדין זה מקורו בעולא, דאסר גם במקום שאין לו הנאה, והנה עולא גופיה הוה מנשק לאחוזתיה אבי ידיהו וכנ"ל, ואמרו ע"ז בגמ' בשבת שם, ופליגא דידיה אדידיה, והתוס' שם כתבו דשאני עולא שהיה צדיק גמור וקים ליה בנפשיה דלא אתי לידי הרהור כלל ח"ו, א"כ גם אם נימא שלא כל אחד יכול להתיר לעצמו כדעולא, שלא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול, מ"מ היכא שכבר עשה כן, או רוצה לעשות כן ואינו שואל לשום אחד, א"א לקרא אותו עבריין, דעולא גופיה גילה לנו דשרי למאן דקים ליה בנפשיה לעשות כן, וע"כ גם הפנ"י שסובר בדין יחוד דגם מי שנשמרה מעבירה ונבדקה במי סוטה, מ"מ עברה על איסור יחוד, יודה בדין זה דאינו עובר על איסור ורק מכוער הדבר ומגונה, ומ"מ כשבא לשאול מורים לו שאסור לעשות כן שמא יבוא לידי הרהור, ולא התירו לכתחילה אלא לעולא שהיה צדיק גמור, וליבו חלל בקרבו, דבכה"ג אין עוד לחוש לו.

ג) עיניך הרואות לפי כל מה שכתבתי שאפילו דודתו אחות האב או אחות האם, שאין ליבו של אדם נוקפו עליהם ג"כ אסור לחבקן ולנשקן אפילו הוא רק דרך כבוד ויקר, והוא מגונה מאד ומעשה טפשים ואפי' הן זקנות נמי דינא הכי, וכמ"ש הרמב"ם והש"ע שם, שאין קרבין לערוה

פרצות עמו ישראל בישועה ורחמים, ודי בזה. ומ"מ כבר כתבתי דרכים שנהגו בהם והתפשטו והם מבוססים בהלכה, הנח להם לישראל.

ה) וכל זה איירי ברודתו וכיוצא, אבל בסבתא הוא דין אחר, דתנן במסכת קידושין (דף פ' ע"ב) לא יתייחד אדם וכו', מתייחד אדם עם אמו ועם בתו, וישן עמהם בקירוב בשר, ואם הגדילו זו ישנה בכסותה וזה ישן בכסותו. ובגמרא שם (פ"א סוף ע"ב) שאלו וכמה אמר רב אדא בר עזא א"ר אסי תינוקת בת תשע שנים ויום אחד

תינוק בן י"ב שנה ויום אחד, א"ד תינוקת בת י"ב שנה ויום אחד תינוק בן י"ג שנה ויום אחד, וזה כדי שיהיו שדים נכוננו ושערך צמח. אמר רפרם בר פפא א"ר חסדא לא שנו אלא שאינה בוששה לעמוד לפניו ערום, אבל בוששה לעמוד לפניו ערום אסור, מ"ט יצר אלבשה. וע"ש בפירש"י ז"ל.

והרמב"ם ז"ל וכן מרן בש"ע (סימן כ"א ס"ז) הנ"ל, כתבו וז"ל, חוץ מהאב לבתו ואם לבנה, כיצד מותר

האב לחבק בתו ולנשקה, ולישן עמה בקירוב בשר, וכן האם עם בנה, כל זמן שהם קטנים, הגדילו ונעשה הבן גדול והבת גדולה עד שיהיו שדים נכוננו ושערך צמח, זה ישן בכסותו והיא ישנה בכסותה. ואם היתה הבת בוששה לעמוד בפני אביה ערומה, או שנתקדשה, וכן אם האם בוששה לעמוד בפני בנה ערומה, אע"פ שהם קטנים, משהגיעו להכלם מהם, אין ישנים עמהם אלא בכסותם, עכ"ל. והב"ח (סס"י כ"א) כתב ע"ז ואיכא למידק דברי שאמר כגון אחותו הגדולה ואחות אביו וכיוצא, אלמא דליוצאי חלציו הכל שרי ובסיפא לא התיר אלא אב לבתו והאם לבנה, משמע דבת בתו אסור, ותו דבסוף קידושין איתא להרי"א דרב אחא בר אבא שקיל בת ברתיה אותבה בכנפיה, והעלה דסיפא לאו דוקא אלא אפילו בת בתו וכל יוצאי חלציו הכל שרי,

וכרמסיק (בקידושין שם) דאמר שמואל הכל לשם שמים, ופירש"י שלא היה דעתו אלא לחיבת קורבה ולעשות קורת רוח לאמה, כשהוא מחבב את בתה עכ"ל וכ"כ התוס' וכו'.

עכ"ד. וכ"כ הח"מ (שם סק"י) דה"ה בת בתו מותר. והב"ש (ס"ק י"ד) הקשה ע"ז דהא הר"ן ז"ל כתב, בתו תנן בת בתו לא תנן. ובשאר פוסקים לא מצאנו היתר מפורש בזה ומנ"ל להקל בבת בתו, וכתב להוכיח מהרמב"ם ושאר פוסקים דפסקו דגם בתו אם נתקדשה אסור לישן עמה בקירוב בשר, ולמדו מההיא עובדא דרב אחא ב"א שלקח בת בתו בכנפיה, ואמר לו רב חסדא חתנו שהיא מקודשת, ולמדו דה"ה לבתו שנתקדשה, וש"מ דדין בתו ובת בתו שוים הם, ודלא כהר"ן ז"ל, וע"ש שהאריך בדבר והעלה גם הוא להתיר בבת בתו אם אינה מקודשת. וע"ש.

הרי לפנינו הסכמת הפוסקים להתיר גם בנכדים, שהסב ינשק ויחבק את נכדתו בת בתו כמו שמוותר בבתו, ואע"פ שחילקו רבותינו בין קטנות לגדולות וכמ"ש בגמ' קידושין שהזכרתי לעיל, וכן ברמב"ם ובש"ע הנ"ל. והח"מ

אלה יש מנהג זה אצל אדמוריים ובעלי מעשה וגדולי הצדיקים, רק שמתרחקים ואוחזים בידיהם באבנט של בד ארוך ומרקדים כריחוק זמ"ז, ובאמת לא כל אחד עושה כן רק אנשים ידועים ורשומים ביראתם והנהגתם בקודש, וכ"כ באוה"פ שם בשם הרב יפה ללב ח"ט (סימן כ"א אות ח') דמ"ש הבה"ט דנהגו לרקד עם הכלה, היינו אם מרקדים נפרדין זה מזה, ואינם נוגעין יד ביד, דאי לאו הכי יד ביד לא ינקה עכ"ל. וזהו המנהג שיש גם בימנו אצל החסידים וכמו שכתבתי.

ומ"מ רוב בני התורה ספרדים ואשכנזים נמנעים מזה כליל כידוע, וכמ"ש האפ"ז וכ"כ הפ"ת (בסימן ס"ה סק"ב) משם התורת חיים, דאסור ללכת במחול עם הכלה בשבעת ימי המשתה, אפילו אינו אוחז בידה ממש אלא בהפסק מטפחת ע"ש. ומ"מ הנוהגים לרקוד עם הכלה יש להם על מה שיסמכו ונהרא ונהרא ופשיטה.

ד) ומכל זה יש מקום ללמוד לענ"ד לאותם מקומות שנהגו לנשק דורות וקנות ומי שנמנע מזה הם נפגעות מאד, וכן בכה"ג שהאב מבקש ואם לא ישמע לו הוא נעלב, דנראה שאין למחות ביד המקל, ומיהו הטוב טוב שינשקו על היד של הדודה הזקנה וכן הבת תנשק ידו של הדוד הזקן, וגם זה רק בנערים ונערות צעירים והדודים והדודות זקנים, ורק במשפחות או עדות שנהגו לעשות כן, ות"ל היום בא"י הולך ומתפשט המנהג אצל יר"ש להמנע גם מזה, ומסתפקים באמירת שלום בפה, ואם רוצים לכבד טוב ולתת להם הרגשה של קירבה, אפשר לקחת מתנה קטנה בעת הביקור, לכפר פניהם בזה וזה יכפר בעד הכל. ומ"מ וראי דאין למחות במי שמנשק ידו ודורתו הזקנה מפני הכבוד וק"ו כשיש בזה גם כבוד אביו או כבוד אמו, שדורשים ממנו את זה במפגיע, ויכוין לכו לשם שמים.

והילך לשונו הטהור של הריטב"א שהובא בבית מאיר (סימן כ"א ס"ה) וכן בפתחי תשובה (סק"ג), וז"ל הכל לפי דעת ויר"ש, וכן הלכתא דהכל לפי מה שאדם מכיר בעצמו, שיצרו נכנע וכפוף לו, ואין מעלה טינא בלבו כלל, מותר לו להסתכל ולדבר עם הערוה, ולשאול בשלום א"א, והיינו ההיא דרבי יוחנן יתיב אשערי טבילה, ור' אמי (צ"ל ר' אבהו) דנפקי ליה אמהתא דבי קיסר, וכמה רבנן משתעי בהדי מטרוניתא, ורב אדא בר אבהו דנקט כלה אכתפיה ורקיד בה ולא חייש להרהורא, מטעמא דארמון, אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול. עכ"ל. ובדורות אחרונים לא שמענו ולא ראינו שיקילו בזה אפילו גדולי החסידים, ואדרכה כל הגדול יותר פרוש יותר, וכנראה שראו למיגדר מילתא לפי מיעוט הדורות שאין לך יום וכו', ובפרט בימינו אלו בעוה"ר, שחששו שלא ילמדו מהם אנשים שאינם הגונים, וכמה מתחזים איכא בשוקא, בפרט לעת כזאת שכמה ריקים ופוחזים מציגים ומתחזים כחסידים וקדושים, וכמה מכשולות ותקלות יצאו מהם הקב"ה יגדור

הניחו זה לכל אחד שיעשה כפי שיסבור בזה, וכהא שמצינו לפעמים בגמרא, שלא אמרו לא איסור ולא היתר, שצריך לומר שלא איכפת להו כ"כ איך יעשו, דיותר נוטה להם להתיר, ולכן כשיתיר אחד, אין זה תקלה, ואין מחוייבין לומר שיש בזה ספק, כדי שלא יתיר שום אדם, ואם יאסרו שפיר עבדי, מאחר שיש להם קצת ספק שמן הראוי להחמיר, וע"ש שהאריך עוד בענין, והסיק בהאי לישנא: עכ"פ מצינו שיש דברים שאין לומר עליהם איסור ולא היתר, ולא גם דין ספק, וזהו דין חיבוק ונישוק לבת הבן לח"מ ולב"ש, ועל כן השמיטוהו, וצ"ע לדינא, ולמעשה יש לבעלי נפש להחמיר, אך שאין למחות בידי המקילין. עכ"ל.

ו) ואחר המחילה מהדר"ג הר"ם, פשטות הדברים לא מראה כן אלא דנקט בתו לרוגמא משום שהיא מפורשת בגמרא בעובדא דרב אחא בר אבא הג"ל, והגרמ"פ ז"ל גופיה כתב כן בתחילה, והוסיף דאטו תנא כרוכלא ליחשיב וליזיל, ובפרט דכל החידוש הוא בזה שאנו אומרים, שבתו דתנן במתניתין היא לאו דוקא וה"ה גם לנכדים, ואחר שהסכימו ע"ז ודלא כהר"ן ז"ל שאמר, בתו תנן בתו לא תנן, שוב אין שום טעם לחלק ביניהם. והראיה שהביא הגרמ"פ ז"ל מהדין דרחיצה, הוא דין בפני עצמו ואין לו שום קשר עם דיני יחוד, ואין לנו לדמות דברי חכמים וגוירותיהם בלא ראיה מוכרחת, ואולי יש שם עוד טעמים אחרים, וכמו שאסרו לרוחץ עם רבו מפני הכבוד, הגם שלא שייך בו הטעם הנזכר באביו וחמיו, ואפשר שגם באביו וחמיו אסרו גם מפני כבודם וגם משום הרהור, וזה וזה גורם, ואין שום רמז בפוסקים ובדברי רבותינו ע"ה שהאיסור של בתו או בת בתו, ושאר קרובות תלוי במה שהם מזכירים לו, עד שנבא ללמוד את זה מההיא דרחיצה, וכל הענין הזה קשור רק בעצמו בלבד, דיש קרובים שאין נפשו של אדם מתאוה להם, דמרוב קירבתם אליו, הרי הם כעצם מעצמיו ובשר בבשרו, כמו האב עם בתו והאם עם בנה, וחז"ל ברוח מבינתם ראו שאין לגזור בהם כלל, ורבותינו הפוסקים גילו לנו שכונת חכמים להתיר גם בנכדים, ובני בנים הרי הם כבנים גם לענין זה, ויש קרובים אחרים שבדרך כלל אין ליבו של אדם נוקפו עליהם, ומ"מ ראו חז"ל לגזור בהם למיגדר מילתא כמו אחותו הגדולה ואחות אמו וכיו"ב. אבל לא ראינו שיכרכו זה בזה, ויאסרו זה משום שמזכיר את זה ויתלו תניא בדלא תניא.

ואולם ידעתי מיעוט ערכי עלי שאיני כדאי לדחות דברי גאון בסברא בלבד, ותהילות לא-ל ב"ה, מצאתי ראיה נכוחה וברורה, שאין מקום לחלק בין בת בתו לבת בנו כלל, דתניא במסכת שמחות (אבל רבתי, פי"ג) האם נקברת עם בן בנה, זה הכלל כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו עכ"ל. (ובנחלת יעקב שם ד"ה ר"א כל וכו', כתב שהגירסא חסרה והביא את הגירסא הנכונה כפי שכתב הרמב"ן ז"ל. והיא הגירסא שהובאה בש"ע יו"ד סימן

(ס"ק י"ב) כתב דבש"ע לא פירש שני הגדלות, דלאו בגדלות שנים תליא מילתא, באשה כשמגיעים לסימנים אלא גם קודם שני הגדלות מסתמא הגיעו לכלל שיודעים להכלם גם קודם י"א שנה וי"ב שנה, וע"ש עוד מזה, אך כל החילוק הוא לענין קירוב בשר בלבד, וכמ"ש הב"ש (סוף ס"ק י"ד) וז"ל ואם היא גדולה דשערה צמח אסור לישן עמה בקירוב בשר אפילו בבתו, וכו', ואם הם מלובשים מותר לשכב עמהם בבתו ובתו אפילו היא גדולה, ומשמע אפילו אם היא נשואה מותר, דהא לענין קירוב בשר גדולה ונשואה או נתקדשה שוין וכו'. עכ"ל. וע"ש עוד (בס"ק ט"ו) שכתב, הגדילו וכו' היינו אם הגדילו אסור לישן בקירוב בשר, אבל חיבוק ונישוק מותר. פרישה. עכ"ל.

ו) ולפי זה עולה דמותר לנכד לנשק את הסבתא שלו דרך כבוד ואפילו אם הוא גדול, וה"ה לנכדה עם הסבא שלה.

ואע"פ שכפי שכתבת עיקר השאלה שלך היא עם אם אביך, שכתבת שאמך לא מבקשת ממך לנשק את אמה, מ"מ נראה פשוט וברור דאין שום נ"מ כלל וכלל הסכים וסבתות מותרים בנכדיהם וכן נכדוניהם, דאין שום טעם לחלק ביניהם ואחר שהעלו הפוסקים דמה שנאמר במשנה בתו, ה"ה לבת בתו, מעתה אין מקום לחלק בין כל סוגי הנכדים, וכן מבואר בעצם בדברי הב"ח שהוא הראשון בין נושאי כלי הטוש"ע שכתב דגם בת בתו מותרת, והוסיף וכתב מיד, "וכל יוצאי חלציו הכל שרי", וכנ"ל.

אלא שראיתי להגאון הגדול מהרמ"פ ז"ל באגרות משה אבהע"ז ח"א (סימן ס') שנשאל ע"י תלמידו הרה"ג ר"א גרינבלאט שליט"א אם מותר האב בבת בנו כמו שהתירו בבת בתו או לא, וחידש שם חידוש גדול לחלק ביניהם בסברא חדשה ע"פ דברי הגמרא בפסחים (דף נ"א), עם הכל אדם רוחץ חוץ מאביו וחמיו, ובעל אמו, ובעל אחותו, ופירש"י שם, מתוך שרואהו נזכר שמשם יצא הוא ואשתו ואיכא הרהורא, אלמא דגם עשיית דבר אחר שמצד עצמו אין בו שום חשש אם יש לחוש שהוא נזכר מאיזה דבר שיביאו להרהור אסור, ולכן גם בחבוק ונישוק לנכדתו הקטנה, (הנה מ"ש "הקטנה", צ"ע דכבר כתבתי מהב"ש בשם הפרישה דגם בגדולה מותר וכ"כ גם הבה"ט שם). שייך לחלק בין בת בתו לבת בנו, דבת בתו תזכירנו בבתו, וידמה לו כמו שמחבק ומנשק את בתו, שהוא דבר שאינו מביא לו שום הרהור, אבל בת בנו כשיחבקנה וינשקנה תזכירנו בכלתו, שהוא דבר שמביא לידי הרהור, דכלתו היא מהערויות שיש תאוה להן, והגם דמצדה אין איסור יש מקום לאסור בזה, וע"ש שהאריך בזה ונשאר בצ"ע לדינא בזה, עו"כ ואולי נימא דהשמיטו דין דבת בנו משום שנוטים יותר להתיר, אלא שהעובדא דרב אחא ב"א היתה בבת בתו ואם היתה בת בנו ג"כ היה מתיר, ומ"מ יש להם קצת ספק בזה, ולכן

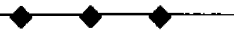
ואם בא לבית בנו וכלתו, או לבית חתנו וכתו, ומחכב ומייקר בניהם ובנותיהם, ואפילו נוטלן בחיקו וכוונתו לשם שמים, לעשות קורת רוח להוריהם, אין שום איסור בדבר וכן נהגו מגדולי החכמים, וכלל גדול אמרו חז"ל שם, דהכל לשם שמים. עכ"ל.

שו"ר באוה"פ (סימן כ"א ס"ק נ"ב אות ב') שהביאו דברי האגרות משה הנ"ל, ולא העירו עליו מאומה, ולא ידעתי למה העלימו עיניהם מהב"ח שהוא מקור הדין הזה דבת הבת וכתב פעמיים וכן כל יוצאי חלציו, ומדבריו המפורשים של הערוך השלחן באותו המקום, וכאמור כל דבריהם מבוססים בברייתא הנ"ל.

וע"כ העיקר לדינא שאין לחלק בין בת הבת לבת הבן, אלא כל הנכדים דינם שוה בזה, והו הנלע"ד וה' יתברך יאיר עינינו בתורתו, וינחנו בדרך אמת לעולם ועד.

ע"ה שלמה משה עמאר ס"ט

מעה"ק בני ברק ת"ו.

סימן יג

בדין האומר לאשה התקדשי לי לאחר ל' יום, מתי מברך "ברכת אירוסין"

בעה"ת"ש, בשמנה ימים לחדש תמוז התשנ"ב

א) במסכת קידושין (דף נ"ח ע"ב) תנן וכן האומר לאשה התקדשי לי לאחר שלושים יום ובא אחר וקידשה בתוך שלושים יום מקודשת לשני, בת ישראל לכהן תאכל בתרומה, מעכשיו ולאחר שלושים יום ובא אחר וקידשה תוך שלושים יום מקודשת ואינה מקודשת וכו' ע"כ, ובגמ' (שם נ"ט ע"א) אמרו לא בא אחר וקידשה בתוך ל' יום מהו, רב ושמואל דאמרי תרוייהו מקודשת, ואע"פ שנתאכלו המעות, מ"ט הני זוזי לא למלוה דמו ולא לפקדון דמו וכו' (וע"ש בדברי הרשב"א והר"ן ושאר ראשונים מה שפירשו בזה, ובאחרונים מבואר הנ"מ דאיכא בינייהו) ופסקו כל הראשונים כהא דרב ושמואל, וכן הוא בש"ע (אהע"ז רס"י מ'), דאם לא בא אחר וקידשה מקודשת לראשון ואע"פ שנתאכלו המעות.

ונסתפקתי במי שקידש אשה בכה"ג דיחולו הקידושין לאחר ל' יום ולא אמר לה מעכשיו, אימתי מברך ברכת אירוסין, דבשעה שמקדש בפועל עדיין לא חלין הקידושין כלל דהא לא אמר מעכשיו, ואם בא אחר וקידשה תוך זמן זה מקודשת לשני, ואיך יכול לברך,

שס"ב ס"ג ע"ש). ומרן החיד"א ז"ל בברכ"י (אות ד') הביא ברייתא זו וכתב שכאן מפורש ההיתר של בת הבת שהרי התירו לקבור האם עם בנה ועם בן בנה, וע"ז אמרו כל הישן עמו וכו', ש"מ דמותרת האם לישון לא רק עם בנה אלא גם עם בן בנה, וכזה מיושבת קושית הב"ש, שהקשה מנ"ל להתיר בת הבת נגד דעת הר"ן ז"ל וכנ"ל, אלא שהר"ן סובר דהיא ברייתא דלא כהלכתא, משום דתפס סוגיא דתלמודין שלהי קדושין שהביא הב"ש כפשוטה, אבל אנן קי"ל כהיא ברייתא כמ"ש ביו"ד הנ"ל וה"ה הכא. והובאו דבריו בפתחי תשובה כאן (סק"ה). ואולם לפי דרכו של הגרמ"פ ז"ל גם מזה אין ראיה, דבברייתא התירו רק בבנה ובן בנה, וי"ל דבדוקא נקטו בן בנה, דהוא מזכיר לה את בנה שאין לה בזה הרהור, אבל בן בתה אפשר דאסור, משום שמזכיר לה את אביו שהוא חתנה ושייך בו הרהור.

והנה בש"ע יו"ד (סימן שס"ב ס"ג) פסקו לההיא ברייתא, והשי"ך שם (סק"ג) כתב, ומ"ש עם בן בנה הקטן, ה"ה דהוא מותר עם בת בנו או בתה אלא במאי דסיים פתח, וחד מנייהו נקט, פרישה, עכ"ל. ומדקאמר ה"ה לבת בנו גבי קבורה הרי פשוט שבת בנו מותרת לישון עמו וה"ה לחבוק ונשוק, דהברייתא תלתא זה בזה, ואמרה זה הכלל כל שישן עמו בחייו נקבר עמו כמותו, ומרן החיד"א ע"ה למד מזה את עצם הדין, שהאב מותר לא רק בבת אלא גם בנכדה, נמצא דהכל ענין אחד בלא חילוק ודלא כהאגרות משה.

והנה בבאר היטב שם (סק"ג) יש לו גירסא אחרת, שכתב, ה"ה, דמותר עם בת בנה או בתה, וגם לפי"ז הראיה במקומה עומדת, ומ"ש השי"ך "או בתה", בפרישה שם (אות י"ב) שהוא מקור דין זה כתב, ומ"ש עם בן בנה הקטן, ה"ה דהוא מותר עם בת בנו או בתו וכו' עכ"ל, וזה מתוקן טפי דר"ל דה"ה שהאיש מותר עם בת בנו או בת בתו, ועכ"פ לכל הגירסאות יש כאן ראיה ברורה דכל הנכדים מותרים בלא חילוק, והיא ראיה ברורה ונכוחה בעה"ו.

וכבר ציינתי לעיל את דברי הב"ח (בסוף סימן כ"א) שכתב בפירושו "אפילו בת בתו וכל יוצא חלציו הכל שרי". וגם כריש סימן כ"ב חזר וכתב (בד"ה ומ"ש חוץ מן האב), ועיין בסס"י הקודם דכל יוצאי חלציו דינן שוה. בת בתו, ובת בת בתו, נמי שרי כמו בתו עכ"ל, הרי שפעמיים כתב שכל יוצאי חלציו דינן שוה, ומנ"ל לחלק ברבך חודש, ובפרט שלפי מה שכתבתי יש ראיה טובה לזה. וכן ראיתי בערוך השלחן יו"ד (סימן שס"ב אות ר') וז"ל אבל קוברים האיש עם בנו או בתו כשהם קטנים, וכן האם עם בנה או בתה הקטנים, זה הכלל כל שישן עמו בחייו אין קפידא להניחם בקבר אחד, ובני בנים הרי הם כבנים לענין זה, וכן בני בנות לא שנא בן ולא שנא בת עכ"ל.

עוד ראיתי בערוה"ש באהע"ז (סימן כ"א אות י') שכתב וז"ל, וי"א דבת בתו דינה כבתו (ב"ח), וה"ה אחותו הקטנה בת ג' שנים (ח"מ), וכ"ש בת בנו (עב"ש סק"ד),